

Simboluri și figuri ale nebuniei în cultură

(Curs opțional, Licență, semestrul al doilea 2019-2020, marți, sala 3, 16-18)

FACULTATEA DE FILOSOFIE, UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

ION VEZEANU

Rezumat. Atunci când se discută despre „simboluri și figuri ale nebuniei”, ceea ce ne interesează nu este dimensiunea patologică, ceea ce se desemnează astăzi în termeni medicali prin *tulburări mentale*; ci expresiile culturale ale nebuniei, altfel spus, metaforele, imaginile și alegoriile multiplelor forme de alienare ale omului.

În perspectiva antropologiei culturale, reprezentările colective ale nebuniei abundă prin diversitatea lor figurativă și prin bogăția lor simbolică. Artele, științele, religiile, ideologiile, dar deasemenea moravurile, comportamentele și modele sunt în mod direct vizate în acest curs.

Înțeleasă ca transgresiune excesivă și dezordonată a oricărei limite, adevărată anarhie, nebunia se insinuează în cele mai numeroase forme morbide de comportament, de expresie sau de existență a omului. Eterna dilemă a nebunului provine dintr-o dublă contradicție: cu el însuși și cu lumea. Altfel spus, nebunia este de două ori prizonieră: a *incoerenței* lumii interioare și a *inadecvării* la lumea externă. Cel mai mare risc nu apare la nivel individual, de aceea nici nu ne interesează aspectul patologic, în mod direct.

Miza este la nivel colectiv, prin capacitatea extraordinară de difuzare culturală, prin faptul că nebunia este *transmisibilă*, adică molipsitoare. Astfel suntem îndreptățiți să vorbim de „epidemii psihice” (Jung), ca în cazul ideologiilor extremiste sau a psihozelor colective. Nedispunând de nicio formă de control de sine prin proprie voință, nebunia face apel la viclenie. De unde *polimorfismul* acesteia, multiplele forme de camuflare culturală și, prin urmare, dificultatea deosebită în identificarea și dezvăluirea alienărilor culturale. De aceea suntem toți confrunțați cu nebunia, în primul rând filosoful. Singura speranță, vine din faptul că nebunia este *anticreatoare* și ca orice formă de rău, „când acesta devine insuportabil, se autodistruge” (Aristotel).

Cursul este conceput pe două semestre, însă studenții nu sunt obligați să le urmeze pe ambele. Bibliografia și planul fiecărei ședințe sunt furnizate studenților la curs. Nota finală ține cont de trei aspecte în evaluarea activității universitare a studenților: mai întâi, participarea la curs printr-o prezență activă (întrebări, remarci, observații, discuții); apoi, un eseu de câteva pagini, la alegere, din vasta tematică a cursului; în fine, prezentarea orală a acestei lucrări la examen.

Obs. O condiție necesară pentru obținerea notei finale este: *prezența la examen*. Examinarea nu se face după principiul sancționării sau al pedepsirii studentului pentru că „nu știe”; ci conform unei pedagogii de valorizare a ceea ce cunoaște! Este foarte ușor să demonstrăm oricui că este ignorant, în orice universitate din lume, dar este dificil să arătăm ce știe; aceasta ține de o adevărată artă educațională și pedagogică de punere în valoare a autonomiei de gândire și a capacităților intelectuale ale studenților!

Planul cursului de anul trecut, semestrul II (2018-2019)

A. MITOLOGIE ȘI NEBUNIE ÎN ANTICHITATEA GREACĂ

- I. *Moira* și *hybris* la greci
- II. Eroii mitologici
- III. Sărbătorile dionisiace

B. FILOSOFIE ȘI NEBUNIE (PLATON, ALEGORIA PEȘTERII)

- I. Dorință, manie, delir și inspirație
- II. Minciună, pluralitate și corupție
- III. Eros, tehnică și alienare

C. MEDICINĂ ȘI NEBUNIE, DUPĂ HIPPOCRATE

- I. Teoria umorilor
- II. Maladia sacră (divină)
- III. Râsul la Democrit

D. NEBUNIE ȘI RELIGIE

- I. Nebunie *versus* cristianism
- II. Mistica și nebunia
- III. Pasiunile și nebunia

E. NEBUNIE, INCHIZIȚIE ȘI MONARHIE

- I. Vrăjitoarele și posesății din Evul mediu
- II. Nebunul regelui sau bufonul
- III. Sărbătorile nebunilor (carnavalul)

F. NEBUNIE, UTOPIE ȘI POLITICĂ

- I. Erasmus de Rotterdam sau apologia nebuniei
- II. Thomas More : *utopia* sau țara nebunilor
- III. Umanismul și nebunia

G. NEBUNIE ȘI LITERATURĂ MEDIEVALĂ

- I. Chretien de Troyes - iubirea cavalească
- II. O iubire culpabilă (cavalerul Yvain)
- III. Terapia nebuniei prin iubire altruistă

H. NEBUNIE ȘI PICTURĂ, LA HYERONIMUS BOSCH

- I. Extragerea pietrei nebuniei
- II. Corabia nebunilor
- III. Concertul din ou
- IV. Carul cu fân
- V. Grădina deliciilor
- VI. Cele șapte păcate capitale
- VII. Tentațiile sf. Anton

I. NEBUNIA LITERARĂ ÎN VIZIUNEA LUI CERVANTES

- I. Don Quichotte, cavalerul întârziat
- II. Sancho Pancha, slujitorul înțelept
- III. Valorile cavalești *versus* ideologia umanistă

Hieronimus Bosch, *Corabia nebunilor* (ulei pe panou de lemn), 58 × 32 cm, muzeul Louvre, Paris, 1500-1510

Planul cursului de anul acesta: semestrul II (2019-2020)

A. NEBUNIE ȘI TEATRU SHAKESPEARIAN

- I. Lumea ca spectacol de nebuni
- II. Hamlet sau nebunul care se preface
- III. Nebunia și moartea în dialog

B. Don Juan – seducție și nebunie

- I. Secolul de aur spaniol (sec. XVI)
- II. Seducătorul, ca arhetip mitologic
- III. Donjuanismul – tragic sau comic? (Tirso de Molina, Molière, Mozart)

C. Putere și nebunie la Machiavelli

- I. Context istoric defavorabil italienilor (sec. XV-XVI)
- II. Putere și violență
- III. Viclenie și manipulare
- IV. *Virtù* – machiavelismul noului prinț

D. Sadismul în literatură (sec. XVIII)

- I. Oroarea și abjecția în literatură
- II. Educația *versus* corupția
- III. Scandalurile din epocă, elogiile prezente

E. Faust sau savantul nebun

- I. Legenda lui Faust: mit, folklor sau realitate?
- II. Rezumat și interpretare
- III. Iubirea salvatoare de nebunie
- IV. Goethe – savant faustic
- V. Pactul faustic și semnificația contractului

F. Nietzsche – nihilismul sau răsturnarea valorilor

- I. Formație, influențe, context istoric
- II. Actualitatea nihilismului nietzschean
- III. Transvaluarea tuturor valorilor

G. Nebunie și știință : psihanaliza (Freud, Jung)

- I. Teoria psihanalitică freudiană - complexul lui Œdip
- II. Inconștientul colectiv și individualizarea conștiinței la Jung

H. Cubism, dadaism și alte nebunii artistice

- I. Autoportretele magice ale lui Picasso
- II. Obiectele și modelele artistului

I. „Orașul radios” în arhitectura lui Le Corbusier

- I. Ce este arhitectura?
- II. Vilele private de nelocuit
- III. Clădiri publice și blocuri muncitorești
- IV. Arhitectura desacralizată

J. Eliberarea nebunilor și antipsihiatria (Michel Foucault)

- I. Confuzia operei cu biografia
- II. Moștenire grea și parcurs dificil
- III. Carieră universitară miraculoasă
- IV. Revelația lui Foucault: paricidul Pierre Rivière

K. Alienarea prin muncă – Charlie Chaplin

- I. Biografia tumultuoasă a artistului
- II. Analiza și interpretarea filmului *Timpuri noi*, 1936

L. Monștri din cinema (Dino Risi)

- I. Comedia italiană și nebunii contemporani
- II. Nebuni rătăcind prin orașe (*Mamma e mammine*)

Les fous inventent les modes, et les sages les suivent.

Grandville, *Les fous et les sages* (1803-1847), *Cent Proverbes*, 1845 : „Nebunii inventează modele și înțelepții le urmează”

Hans Holbein cel tânăr, *Nebunia și moartea* (dans macabru, nebunia și moartea se țin de mână), gravură, ilustrație în Erasmus, *Elogiul nebuniei*, Paris, Strasbourg, Anvers, 1511